Анна КІРІЛЛОВА,
старший викладач кафедри спеціальної освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя)
e-mail: annaoleksandrivna22@gmail.com

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДОБІР ЗАСОБІВ АДК ВІДПОВІДНО ДО КОМУНІКАТИВНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧА

Забезпечення права кожної людини на повноцінну комунікацію є важливою передумовою її участі в освітньому, соціальному та повсякденному житті. Для осіб, які мають труднощі з використанням усного мовлення, особливого значення набуває пошук засобів, здатних забезпечити можливість виражати власні потреби, бажання, думки та взаємодіяти з оточенням. Одним із напрямів розширення таких можливостей є використання альтернативної та додаткової комунікації (АДК). Водночас різноманітність комунікативних, сенсорних, моторних і когнітивних можливостей користувачів зумовлює необхідність індивідуального підходу до вибору засобів АДК, оскільки їхня ефективність визначається відповідністю конкретного засобу потребам, можливостям і умовам комунікативної взаємодії користувача.

Розуміння комунікації як багатовимірного процесу має безпосереднє значення для визначення комунікативних потреб користувача та добору відповідних засобів АДК. Оскільки особливості комунікації визначаються не лише способом передачі повідомлення, а й його змістом, метою та ситуацією взаємодії, вибір засобів АДК не може ґрунтуватися виключно на наявності або відсутності усного мовлення. Необхідно враховувати, які повідомлення користувач прагне передавати, у яких ситуаціях виникає потреба в комунікації, з якими партнерами він взаємодіє та які способи вираження є для нього найбільш доступними й функціональними.

Індивідуальний добір засобів АДК потребує попереднього комплексного оцінювання функціональних можливостей користувача. Діагностика має розпочинатися з визначення здатності людини сприймати інформацію через різні сенсорні канали, зокрема її слухових і зорових можливостей. Важливим є також оцінювання стану розвитку моторних

функцій, оскільки спосіб керування або вибору комунікативного засобу має відповідати доступним для користувача руховим можливостям. Не менш значущою є здатність фокусувати увагу на об'єкті чи предметі, що безпосередньо впливає на можливість користуватися візуальними символами та іншими засобами АДК. Крім того, необхідно визначати здатність до співвіднесення інформації, отриманої через різні сенсорні канали, адже ефективне використання комунікативного засобу передбачає встановлення зв'язку між представленим символом, предметом, дією або повідомленням та його значенням [5, с. 33].

Результати такого оцінювання створюють основу для визначення найбільш доступної форми представлення інформації та способу взаємодії користувача із засобом АДК. Під час його добору необхідно враховувати особливості сприйняття користувача та характер його емоційних реакцій. Залежно від рівня збереженості інтелектуальних функцій і вікових характеристик користувача зображення можуть відрізнятися за ступенем деталізації та схематичності, проте мають чітко відображати конкретний предмет, об'єкт, дію або певну характеристику [6, с. 284].

Водночас індивідуалізація добору засобів АДК не повинна ґрунтуватися на припущенні про існування певного мінімального рівня когнітивних можливостей, без якого їх використання є неможливим. Багато клініцистів помилково вважали, що для АДК існують специфічні когнітивні передумови; як наслідок, багато осіб, особливо ті, хто мав тяжкі когнітивні порушення, були виключені з втручань АДК [2]. Тому когнітивні особливості користувача мають враховуватися під час визначення доступного способу комунікації, проте самі по собі не повинні бути підставою для відмови від пошуку відповідних засобів АДК.

Окрім функціональних і когнітивних характеристик, під час добору засобів АДК необхідно враховувати особливості реальної комунікативної діяльності користувача. Важливими є його можливості здійснювати вибір, висловлювати власні вподобання, ініціювати та підтримувати взаємодію, а також рівень самостійності під час використання комунікативного засобу. При цьому необхідно брати до уваги не лише можливості передавання повідомлень, а й можливість їх отримання та участі в комунікації з різними партнерами, зокрема однолітками. Таким чином, засіб АДК має

забезпечувати не лише технічну можливість передавання інформації, а й реальну участь користувача в різноманітних комунікативних ситуаціях [1].

Важливим критерієм добору є також відповідність засобу природному середовищу комунікації. Комунікативні можливості, сформовані під час спеціально організованого навчання, мають переноситися у повсякденні ситуації, у яких користувач взаємодіє з іншими людьми. Тому під час вибору засобу необхідно враховувати, де, з ким і для яких цілей він буде використовуватися. Особливе значення мають особисті вподобання користувача, оскільки залучення його до визначення способу комунікації сприяє більшій самостійності та функціональності використання АДК [1].

Врахування зазначених характеристик дає змогу перейти безпосередньо до вибору конкретного типу засобу АДК. Залежно від потреб і можливостей користувача можуть застосовуватися безтехнологічні засоби, зокрема жести, міміка, пантоміміка та природні символи; низькотехнологічні – картки, піктограми, комунікативні книги; або високотехнологічні засоби – електронні пристрої, мовленнєві генератори та мобільні застосунки [4, с. 168]. Отже, рівень технологічності сам по собі не визначає доцільність певного засобу: визначальним є те, наскільки він відповідає індивідуальним можливостям, комунікативним потребам та умовам його використання.

Водночас доцільно уникати орієнтації на один універсальний спосіб комунікації. Потреби користувача можуть змінюватися залежно від ситуації, партнера та мети взаємодії, тому ефективним може бути поєднання декількох засобів і стратегій АДК. Такий підхід забезпечує більшу гнучкість комунікації та створює можливість використовувати найбільш доступну форму вираження повідомлення в конкретній ситуації [3].

Обраний засіб АДК не варто розглядати як остаточне рішення, оскільки його відповідність потребам користувача може змінюватися в процесі розвитку комунікативних можливостей та зміни життєвих обставин. Тому важливим є систематичне спостереження за тим, наскільки ефективно користувач застосовує засіб у реальних ситуаціях, чи забезпечує він необхідний обсяг повідомлень і чи не створює додаткових труднощів у процесі комунікації. Отримані результати мають бути підставою для своєчасного коригування змісту, способу представлення інформації або самого засобу АДК.

Важливим показником доцільності обраного засобу є його функціональність у повсякденному житті. Засіб АДК має відповідати не лише можливостям користувача, а й забезпечувати вирішення реальних комунікативних завдань: повідомлення про актуальні потреби, реагування на запитання, підтримання контакту, вираження ставлення та здійснення самостійного вибору. Таким чином, оцінювати результативність добору доцільно не за складністю чи технологічністю використаного засобу, а за тим, наскільки він розширює реальні можливості людини бути зрозумілою та брати участь у комунікації.

Отже, індивідуальний добір засобів АДК є динамічним процесом, що має ґрунтуватися на комплексному врахуванні комунікативних потреб, функціональних можливостей та умов взаємодії користувача. Ефективність АДК визначається не самим фактом її застосування, а відповідністю обраних засобів реальним комунікативним завданням і можливістю їх практичного використання. Такий підхід створює основу для забезпечення доступної, функціональної та максимально самостійної комунікації кожного користувача.

Список використаних джерел:

1. An introduction to augmentative and alternative communication. Physiopedia. URL: https://www.physio-pedia.com/An_Introduction_to_Augmentative_and_Alternative_Communication (date of access: 15.09.2026).

2. Light J. The changing face of augmentative and alternative communication: past, present, and future challenges. *Augmentative and Alternative Communication*. 2012. Vol. 28. № 4. P. 197–204.

3. Light J. Toward a definition of communicative competence for individuals using augmentative and alternative communication systems. *Augmentative and Alternative Communication.* 1989. Vol. 5. P. 137–144.

4. Кибукевич П., Бутенко В. Застосування альтернативної та додаткової комунікації в дослідницько-експериментальній діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта в євроінтеграційному та національному вимірах :* зб. матеріалів II Міжн. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 квітня 2026 р. Харків, 2026. С. 168–173.

5. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми

потребами : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с.

6. Чайка М. С., Якуба Л. С. Профілактика тривожних станів у людей з порушеннями комунікативної функції засобами АДК (альтернативної і додаткової комунікації). *Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України* : зб. тез Всеукр. міжвід. психол. форуму, Київ, 30 червня 2022 р. Київ, 2022. С. 282–285.